

VIIE UKRAINA JUURTEGA PERE KEELEPOLIITIKA MUDELID EESTI KONTEKSTIS

Elvira Küün

Ülevaade. Artiklis kirjeldatakse Eestis elava viie ukraina juurtega pere keelekasutustavasid ning püütakse välja selgitada, miks saadab mõnda perekonda oma etnilise rahvusvähemuse keele säilitamisel edu ning teist mitte. Uurimismeetodina on kasutatud nii poolstruktureeritud intervjuud kui ka suunatud kvalitatiivset sisuanalüüsi. Uurimistulemusi käsitletakse juhtumiuuringu põhimõtteid järgides. Selgus, et lapsevanemad peavad pühapäevakooli oluliseks institutsiooniks nii oma laste silmaringi arendamisel üldhariduslikus mõttes kui ka ukraina juurte teadvustamisel. Lisaks näevad uuritud perede lapsevanemad pühapäevakoolis ka kompenseerivat vahendit, mis aitab lastel üldse kuulda ukraina keelt ja oma pärandkeelt väärtustama õppida.*

Märksõnad: perekonna keelepoliitika, keelekasutustavad, keelehaldusmeetmed, pühapäevakool, ukraina keel

1. Sissejuhatus

Vastavalt 2011. a rahvaloendusele (REL 2011) on Eestis suuruselt kolmas etniline rühm eestlaste ja venelaste järel ukrainlased (22 302 ehk 1,7% rahvastikust). Neist ülekaalukas osa on vahetanud ukraina keele vene keele vastu juba varem, s.o enne Eestisse ümberasumist. Nende jaoks on vene keel omandanud peale domineeriva keele peres ka *lingua franca* staatuse suhtluseks teiste isikutega (Rannut, Rannut 2010). Tuleb lisada, et Ukraina idaosas algas ukraina keele piiramine palju varem kui nõukogudeaegne venestamine (Bilaniuk 2005: 74). Lääne-Ukrainas, eriti maapiirkondades aga domineerib tänini ukraina keel. Seepärast on õpetlik uurida ukraina pühapäevakooli mõju ukraina keele elushoidmisele ja enda juurte teadvustamisele Eesti tingimustes, seda enam, et ukrainlaste kohta pole samalaadseid uuringuid Eestis korraldatud. Eestis on perekonna keelepoliitika vallas uuritud peresid välismaal, kus üks või mõlemad vanemad on eestlased (Kuusk 2015; Raju 2017), samuti segaperesid Eestis (Soler, Zabrodskaia 2017,

* Artikkel on kirjutatud Tallinna Ülikooli lingvistika doktorantuuri ajal ning kavandatud doktoriväitekirja osaks. Tänan oma juhendajaid prof Anna Verschikut ja prof Anastassia Zabrodskaia nõu ja toetuse eest. Ühtlasi olen tänulik Stožarõ pühapäevakooli juhatajale lahke vastuvõtu ning kõigile keelejuhtidele nende koostöö eest.

Szmolka-Anderson 2015, Kaasik 2016, Doyle 2013, 2018), kuid Eestis elavaid ukrainlasi mitte.

Artikkel uurib perekonna keelepoliitikat (PKP). PKP käsitleb peresiseselt kokku lepitud keele õppimise ja kasutamise põhimõtteid (vt King jt 2008). Eesmärk on välja selgitada, kas ukraina perekonnad on edukad ukraina keele säilitamisel, ja kui see nii on, siis millised PKP põhimõtted seda soodustavad. Põhilise uurimisprobleemi kõrval, kas ja kuidas säilitavad Eestis elavad ukraina juurtega pered oma keelt ja kultuuri, vaadeldakse ka milliseid peresiseseid ja -väliseid keelehaldusmeetmeid vanemad oma laste puhul rakendavad ning milline mõju on Maardus tegutseval ukraina keele ja kultuuri pühapäevakoolil Stožarõ¹ selles õppivate laste perede keelepoliitilistele püüdlustele.

PKP uurimises on üsna mõjukas Spolsky (2004) analüütiline mudel, mis jaotab PKP kolmeks komponendiks. Esmalt määratletakse perekonna keeleideoloogia kui vaadete süsteem konkreetsete keelte kasutuse kohta (Spolsky 2004: 5). PKP teine komponent on keelte tegelik kasutustava ning kolmanda e PKP halduse all peetakse artiklis silmas “pingutusi keelte kasutustava kontrollimiseks keelekasutuse korralduse või -halduse teel” (Spolsky 2004: 5).

King ja tema uurimisrühma liikmed (2008: 907) nimetavad PKP-ks kodukeele alateadlikku või teadlikku kasutamise kavandamist pereliikmete seas, kusjuures pärandkeele õppeks loodud strateegiad võivad esineda ka varjatud kujul (vt ka Curdt-Christiansen 2009: 352, Soler, Zabrodskaia 2017: 549, Verschik, Doyle 2017). Kuigi keelevelikuid võivad kas otseselt või kaudsemalt mõjutada ka pere lapsed (Schwartz 2010, Tuominen 1999), usub siinkirjutaja, et pere keelevelikute aluseks on lapsevanemate ideoloogilised tõekspidamised selle kohta, mis keelt või keeli tuleks lastega kodus kasutada, täpsemalt keeleideoloogia ja reaalse keelelise käitumise suhe.

Uurimismeetodina on kasutatud poolstruktureeritud intervjuusid iga uuritud pere ühe liikmega. Lapsevanematega võeti ühendust pühapäevakooli kaudu, mille järel kohtuti koolis ning lepiti lapsevanematega kokku intervjuude hilisem toimumiskoht, milleks sobis keelejuhtidele enim virtuaalne keskkond Viber. Intervjuud on transkribeeritud ning tekstiandmete analüüsiks on kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi, arvestades juhtumiuuringu põhimõtteid. Hilisemas etapis on eri PKP-sid võrreldud ja tehtud järeldused edukaimate PKP sisendmustrite kohta, mis on taganud uuritud peredes põlvkondade vahelise keeleülekanne.

2. Perekonna keelepoliitika uurimisest

PKP-ga seotud uurimisala hõlmab niisiis järgmiste komponentide analüüsi: peres kasutatava keele või keelte ideoloogiat, kasutustava ja haldust. Schwartz ja Verschik (2013) on märkinud, toetudes Lanza (2007: 51) uuringutulemustele, et keeleideoloogiaid ei saa vaadelda vaid kitsalt keelega seotuna, vaid pigem võib neid kirjeldada sotsiaalse ja isikliku identiteedi kajastusena. Perekonnakeele haldusena aga on Spolsky defineerinud mis tahes pingutusi keelekasutustavade mõjutamiseks pereliikmete, iseäranis laste kasutatava keele kontrollimiseks (Spolsky 2007: 430), ning see käsitlus on ka selles artiklis aluseks võetud.

Perekonnakeele haldus võib olla nii sisemine kui ka välimine. Neist esimest määratleb Spolsky (2007: 430) kui püüdlust kontrollida pereliikmete keelevalikuid. Peresisesteks keelehaldusmeetmeteks võivad olla näiteks soositud keeles raadio- või telekanalite saadete vaatamine, lastele vähemuskeelsete animafilmide pakkumine ja raamatute ettelugemine kindlas keeles, lisaks lugemis- ja kirjutamisoskuse arendus vähemuskeeles (vt nt Raju 2017: 16). Samal ajal võib ka sugulastega, eriti vanavanematega lävimine aidata vähemuskeele arengut toetada (Caldas 2006, Karpava jt 2018), mis on samuti PKP sisemise halduse üks võimalusi. PKP väline haldus hõlmab näiteks pärandkeele säilitamise eesmärgil oma lastele perekonnaväliselt keele- ja kultuuriõppe korraldamist (Schwartz 2010: 182–183). Oma laste rahvusvähemuse keelt ja kultuuri õpetavasse pühapäevakooli õppima panek on Spolsky (2007) järgi keelevalikute väline haldus (st sõltub ka sihtriigi keele- ja kultuuripoliitikatest). Ent perekonna keelepoliitika väline juhtimine võib olla laiemalt seotud ühiskonna keelepoliitilise diglossaalse taustaga, mida muu hulgas võivad mõjutada majanduslikud või poliitilised asjaolud (Hudson 2001).

PKP võib aegamööda läbi teha muutuse (Palviainen, Boyd 2013, Kaasik 2016, Raju 2017, Schwartz, Verschik 2013). Nagu Schwartz ja Verschik toetudes teiste uurijate empiirilistele tõenditele kinnitavad, ei taga perekonna keelepoliitika tulemust üksnes riigi keelepoliitika, vähemuskeele ja selle kõneleja kogukonna staatus ega isegi järjekindel peres kokkulepitud keelestrateegia, nt üks vanem – üks keel (ÜVÜK) (Schwartz, Verschik 2013). Pärandkeele edasikandumise järjepidevus pole pelgalt keelekeskkonna mõjutustega seotud, vaid eelkõige osutub selle juures määravaks vastava keele kõnelejate endi suhtumine pärandkeele ja -kultuuri ülekandesse järgmistele põlvkondadele (Schwartz, Verschik 2013, Spolsky 2012).

Pärandkeele edasikandumisele avaldab mõju veel üks asjaolu, mis ühtlasi on eduka PKP omadus. Döpke (1992) uuris seda teemat Austraalias elava kuue saksa- inglise keelt kasutava segaperekonna näitel ning leidis tõendeid selle kohta, et tähtis on kõne ehk sisendi kvaliteet, mida kasutatakse lapsega igapäevasel suhtlemisel kodukeskkonnas (vt ka Karpava jt 2018, Schwartz, Verschik 2013). Lisaks märkas ta, et vähemuskeele edasiandmisel järgmisele põlvkonnale mängivad suurt osa nii vanemate endi kui ka nende laste isikuomadused ning lapsevanemate loovad ja mängulised keeleõppe strateegiad (vt ka Schwartz, Verschik 2013).

Lanza (2004) on kirjeldanud samuti ÜVÜK-strateegia edukust, kusjuures ta avastas, et vähemuskeele ülekande on üldjuhul tõhus siis, kui üks vanem on kehtestanud vähemuskeele kõnelemise lapsele suunatud kõnes rangelt, aga teine lapsevanem võib suhtluses lapsega kasutada enamuse- ja vähemuskeelt paralleelselt (vt ka Kaasik 2016: 25). Samas on leitud, et kuigi lapsevanemad on teadlikud ÜVÜK-strateegia kasulikkusest ja valivad selle keelerežiimi oma lastega suhtlemiseks, konstrueerivad nad teatud juhtudel ikkagi uusi kahe keele kasutuse strateegiaid (Soler, Zabrodska ja 2017: 547). Näiteks võidakse lapsega kodukeskkonnas rääkida vene keeles, aga talle laule laulda või raamatut ette lugeda ukraina keeles, nagu selgus artikli jaoks küsitletud mõne perekonna intervjuudest. See võib tähendada ka seda, et keelevalik sõltub tegevusest või nt raamatu või muu meediumi kättesaadavusest vastavas keeles.

Siiski on vanemate keelevalik üks põhilisi (kuigi mitte ainuke) vähemuskeele eduka edasikandumise mõjutegureid (Karpava jt 2018). Samal ajal võidakse peredes vahetada koodi, sh naljategemiseks ja suhtluse elavdamiseks. Kui lapsevanem

suudab lapsega suhelda pigem lõbusa mängu vormis, siis loob ta sellega eeldused selleks, et lapsel tekiks huvi kasutada ja justkui märkamatult omandada vähemuskeelset pärandkeelt.

3. Uurimismetodoloogia

Artiklis on uurimismeetodina kasutatud intervjuud ning rakendatud juhtumiuuringu põhimõtteid, mis empiirilise uuringuna võimaldab nähtusi märgata toimumishetkes ja fikseerida ka audiovisuaalseid märke (Yin 2009). Need aspektid on olulised jõudmaks lähemale intervjuueeritute subjektiivsete kogemuste ja hoiakuteni (Peräkylä 2005: 869), millele avaldab suurt mõju sotsiolingvistilise keskkonna koostoime (Copland, Creese 2015, Soler, Zabrodskaja 2017). Kuna uurimisobjektiks on inimkogemus ja selle kirjeldus, siis on see ühtlasi fenomenoloogiline uuring (Laherand 2008).

PKP uuringutes kasutatakse ilmselt kõige sagedamini süvaintervjuud ning poolstruktureeritud intervjuud. Need kvalitatiivsed uurimismeetodid tagavad delikaatse viisi, et mõista peresiseseid otsuseid. (Schwartz 2010: 185) Poolstruktureeritud intervjuu eelis on vahetu kontakt keelejuhiga ja suhtluse suurem loomulikkus (Laherand 2008). Lisaks on selle meetodiga võimalik küsimusi ümber formuleerida ja lisaküsimusi esitada (Õunapuu 2014: 172), saades teavet ka mitteverbaalse suhtluse kaudu (Laherand 2008: 176). Kirjeldatud formaadile vastab teatud piirangutega virtuaalne videointervjuu (Mirick, Wladkowski 2019). Siinse uurimuse poolstruktureeritud ja avatud küsimustega intervjuuraam pärineb projektist “Globaliseerumine ja sotsiaalne perekondlik mitmekeelsus Euroopa kesksuurtes keelekogukondades”,² ent seda on eesmärkidest lähtuvalt täiendatud.

Viie sotsiolingvistilise taustaga järjestikku läbi viidud intervjuu abil saadud andmeid on analüüsitud suunatud kvalitatiivse sisuanalüüsi teel, põhinedes intervjuude läbitöötamisel tekkinud peamistel sõlmpunktidel, mis avaldusid ühiste teemadena kõigi uuritute puhul (Hsieh, Shannon 2005).

Lapsevanemate soovil toimusid intervjuud juunis 2020 virtuaalses keskkonnas Viber. Videointervjuud on salvestatud diktofonile ja transkribeeritud eesti keelde tõlgituna. Vahetult enne iga intervjuud teavitati intervjuueeritavaid veel kord sellest, et intervjuud salvestatakse, korraldab uuringu eesmärgid ning asjaolu, et andmeid kogutakse ainult teadustöö tegemiseks.

Kuigi Viber toimus videointervjuude läbiviimise kohana piisavalt hästi, esines ka levi katkemist ja intervjuueeritule tuli korduvalt tagasi helistada. See asjaolu häiris sujuvat suhtlust. Ühe keelejuhi salvestises olid tehnilistel põhjustel üksikud sõnad arusaamatud, kuid teksti mõistmist tervikuna see ei seganud. Kokkuvõttes andsid videointervjuud piisavalt teavet, et oleks võimalik uurimisküsimustele vastata.

4. Valim ja keelejuhid

Valim on eesmärgipärane – keelejuhid on valimisse kaasatud kindla sisulise kriteeriumi alusel (Õunapuu 2014: 150), st iga pere vähemalt üks lapsevanematest oli ukraina juurtega. Siinne valim koosneb Maardus tegutseva ukraina keele ja kultuuri õpet pakkuva pühapäevakooli Stožarõ õpilaste vanematest, kes andsid kirjaliku nõusoleku uuringus osalemiseks ja intervjuude läbiviimiseks (vrd juunis 2020 oli Stožarõ pühapäevakooli nimekirjas 11 õpilast). Kokku intervjueriti 7 informanti. Üldisema info tarbeks vesteldi kooli juhataja (A) ja õpetajaga (B). Perekondades kasutatavate keeleideoloogiate, -praktikate ja -juhtimise väljaselgitamise eesmärgil intervjueriti kolme ema (E1, E2, E3) ja kahte isa (I1, I2). Perekonnad on tähistatud P-tähega. Viiest perekonnast salvestatud materjali kogunes 5 tunni ja 44 minuti jagu (ühe intervjuu keskmine pikkus oli 55 minutit).

Kuigi võiks arvata, et pere mitme liikme intervjuerimine annab sisukamaid uurimistulemusi, intervjueriti igast perest ühte liiget. Iga keelejuht andis teavet ka oma pereliikmete keelevalikute jms kohta. Saadud infot sai siinkirjutaja teatud määral kontrollida, kuna keelejuhid pöördusid mitmel juhul intervjuude käigus oma pereliikmete poole.

Suhte kohta uuritava kogukonnaga tuleb märkida, et kuigi siinkirjutaja ei kuulu ukraina kogukonda ja nendega pole perekondlikke sidemeid, on mul huvi uurida ukraina kogukonda kuuluvate inimeste perekonna keelepoliitikaid Eesti kontekstis. Keelejuhtidega suhtlesin vene keeles, mida oskan heal tasemel. Kuigi ma ei valda ukraina keelt, mõistan seda teatud määral.

4.1. Stožarõ pühapäevakool

Stožarõ registreeriti Eesti haridus- ja teadusministeeriumis ametlikult 2007. aastal Integratsiooni Sihtasutuse kaudu. Praegu tegutseb kool haridus- ja teadusministeeriumi ning kultuuriministeeriumi abil. Riigi toetuse abiga on võimalik tasustada õpetajatööd ning osta kirjandust ja muid õppematerjale. Kooli tegevust on aidanud toetada teiste hulgas Ukraina saatkond.

Kooli õppekavasse kuuluvate ainete (ukraina keel, kultuur, ajalugu, kirjandus, käsitöö ja rahvakombed) käsitlemiseks on ette antud kindel tundide arv. Pühapäevakoolis hindede ei panda. Õpe toimub korra nädalas pühapäeviti. Stožarõ pühapäevakoolis õpivad 6–16-aastased lapsed ja noored koos, õpe on eri vanuseastmes diferentseeritud. Õppes käsitletakse nii kiriklikke kui ka perekesksemaid ja ilmalikke pühi. Ka õpetatavad ukraina laulud on rahvakalendriga seotud. Ukraina rahvakalendripühadele lisaks tähistatakse ka uuemaid pühi (näiteks 21. mail *День української вишиванки* / ukraina tikitud särkide päev). Õpe on pigem suuline, kuigi õpitakse ka ukraina keeles lugemist ja kirjutamist. Seega arendatakse Stožarõs ka ukrainakeelset kirjaoskust, kuigi kooli õpetaja (B) kinnitusel ei ole see pühapäevakooli peamine eesmärk.

- (1) B: Lapsed hakkavad rohkem mõistma, hindama seda, kes nad on.. kui mainida midagi Ukraina kohta, siis tekib õpilastel automaatselt huvi teema vastu. see on ka meie kooli ülesanne, see on minu nägemus.³

Kooli õpetaja kasutab enamasti mängulist õppemetoodikat ning õppematerjalidena nii riigilt saadud materjale kui ka loob ise näiteks käsitööga seotud tundideks süžeed ja hangib materjalid. Tehakse nukuteatrit klassikute kirjutatud lasteraamatute põhjal ja ka tavapärasel vormis teatrit. Kogu õpitav tekst on ukrainakeelne ja eeldab õpilastelt ukrainakeelse teksti lugemisoskust. Õpetaja (B) sõnusti on koolis õppivate lastel suurem ukraina keele sõnavara kui neil, kes seal ei õpi, ja ta tunnetab, et koolis õppivate noortel on arenenud ka sisemine kiindumustunne Ukraina vastu. Ta usub, et pühapäevakooli tegevus on vilja kandnud.

Pühapäevakooli Stožarõ õpilased võtavad aeg-ajalt osa õppekäikudest ning ukraina keele ja kultuuri laagritest, kus osalevad ka teiste maade ukraina juurtega noored.

4.2. Esimene pere (P1)

P1 koosseisu kuuluv isa (I1), kellega intervjuu toimus, on sündinud ja elab praegu Tallinnas. Ta oli uuringu läbiviimise ajal 35-aastane. Tema naine ja 8-aastane tütar on sündinud samuti Tallinnas ning P1 kodukeel on vene keel. Mõnevõrra üllatuslikult määratleb I1 end etnilise eestlasena. Ta põhjendab seda asjaoluga (uhkusega hääles), et ta on Eestis sündinud, on siin ülikooli lõpetanud, on käinud Eesti sõjaväes, on Eesti kodanik ja armastab Eestimaad, mida peab kodumaaks. Lisaks selgub, et I1 isaema ehk üks vanaemadest on rahvuselt eestlane (vanaisa on venelane) ning see on ilmselt samuti I1 etnilist enesemääratlust kujundanud. Teatavasti ei pea isiku rahvus ja emakeel tingimata kattuma. Nõnda ei ühti ka I1 rahvuslik enesemääratlus emakeelega – ta peab oma emakeeleks vene keelt, kuigi lapsepõlvkodus räägiti vene, eesti ja ukraina keelt. I1 ema ja emapoolne vanaema on ukrainlased ning ka kõik emapoolsed sugulased on pärit Ukrainast ja nad on ukraina rahvusest.

4.3. Teine pere (P2)

P2 ema (E1) on sündinud Edela-Ukrainas Vinnõtsja oblastis ja oli intervjuu ajal 49-aastane. Tema isa on sündinud samuti Vinnõtsjas, ema aga Poolas Ljubljana lähedal, kus on suur ukrainakeelne diasporaa. Teise maailmasõja ajal asustati E1 ema ümber Ukrainasse. E1 rõhutab, et peab ennast “kõikide parameetrite järgi ukrainlaseks”, põhjendades seda asjaoluga, et tema kodumaa on Ukraina, ta on “vere poolest ukrainlane” ning seda nii oma ema kui ka isa poolt. E1 mõnab, et vene keel on tema igapäevaelus dominantne keel ja “hetkel kõige nüansirikkam”. Maardu linnas, kus ta on elanud 14 aastat seoses abiellumise ja pere loomisega, on samuti valdavalt venekeelne keelekeskkond. Enne Maardusse kolimist elas ta 1992. aastast Narvas. E1 lisab, et Eestis elades on tema keelelise repertuaari lisandunud eesti keel.

³ Transkriptsioonis tähistab üks punkt lühikest pausi, kaks punkti on veidi pikem ja kolm punkti pikk mõttepaus. Väljajätte märgivad nurksulgudes sidekriipsud [---].

P2 on hiljuti täienenud ühe liikmega: kuna E1 ema on eakas ja jäi Ukrainas üksi, siis kolis ta tütre juurde. Lapsepõlves räägiti E1 peres nii ukraina kui ka vene keelt. Vene keel domineeris ka siis, sest nii lasteaias kui ka koolis oli õppekeeleks vene keel ("Ukraina õppekeelega kool asus VÄGA kaugel"). Suviti rääkis E1 Ukraina maapiirkonnas oma vanaema külastades üksnes ukraina keeles, aga linnakodus mindi enamjaolt alati üle vene keelele. Mõlema, nii E1 ema kui ka isa emakeeleks on ukraina keele eri murded. E1 räägib oma abikaasaga vene keelt, 7- ja 14-aastaste tütarde ning emaga vene ja ukraina keelt.

4.4. Kolmas pere (P3)

P3 ema (E2) on sündinud Lääne-Ukraina külas, mägede piirkonnas. Ta on Eestis elanud juba 40 aastat ning uuringu läbiviimise ajal oli ta 59-aastane. Praeguseks on E2 vanaemaks saanud. Tema vanemate ja abikaasa sünnimaa on samuti Ukraina. E2 ja tema abikaasa määratlevad endid etniliste ukrainlastena, sest nad mõlemad on Ukrainas üles kasvanud, seal asuvad nende juured, nad on õppinud ukraina õppekeelega koolis ja nende vanemad on samuti ukrainlased. E2 ja tema abikaasa on pärit Ukraina erinevatest oblastitest, kuid nad tutvusid Kiievis. E2 peab oma emakeeleks ukraina keelt, kuigi E2 lapsepõlvkodus kasutati kahte, vene ja ukraina keelt. Eestis elades on nende eelistatud keelevalikuks omavahelises suhtluses ukraina keel, oma tütardele valiti kohalik vene õppekeelega gümnaasium.

4.5. Neljas pere (P4)

P4 esindas uuringus pereisa (I2), kes oli intervjuu ajal 37-aastane. Ukraina juurtega I2 sünnimaa on Läti (Cēsise linn), kuid ta määratleb end rahvuselt ukrainlasena. Lätis elas ka I2 emapoolne vanaema. 1991. aastal vahetas I2 elukohamaad seoses oma isa teenistuskohustuste lõppemisega Lätis, minnes oma vanematega elama Ukraina linna Odessasse, kus elasid ka nende sugulased. Hiljem on I2 ajutiselt elanud ka Leedus ning enda hinnangul saab ta leedu keelest palju paremini aru kui läti ja eesti keelest. Eestis on ta elanud 2011. aastast, oma elamisluba tuleb tal iga 5 aasta tagant pikendada. I2-l on Ukraina kodakondsus ning ta ei tea, kas või kui kauaks ta Eestisse elama jääb. I2 abikaasa on sündinud Ukrainas ning kuna pärast Ukrainas abiellumist jätkas I2 oma karjääri Eestis, sõitis Eestisse elama ka tema abikaasa. Peres kasvavad 11- ja 2-aastane tütar. I2 ja tema abikaasa valdavad ukraina keelt emakeelena, kuid oma lastega suhtlevad nad võrreldes ukraina keele kasutusmääraga siiski rohkem vene keeles.

P4 on uussisserändajad, kes on elanud Eestis teistest uuringus osalenutest märgatavalt lühemat aega.

4.6. Viies pere (P5)

P5 keelejuhist 50-aastane ema (E3) on sündinud Eestis, Kohtla-Järve linnas, kus ta jõudis käia ainult 1. klassis. Pärast seda sõitis pere elama Maardu külla, kus E3 alustas õpinguid Kallavere koolis (praegune Maardu Põhikool). E3 ema ja isa on sündinud Venemaal – isa saabus Eestisse elama 1956. aastal ja ema veidi varem, 1950. aastal. E3-l on esimese abikaasaga, kes oli sündinud Ukrainas Vinnõtsja oblastis, kolm praeguseks täiskasvanud last: 2 tütar ja 1 poeg. E3 hilisem abikaasa ja ühtlasi E3 neljanda lapse, 12-aastase tütre isa, on samuti sündinud Ukrainas. Oma rahvust määratleb E3 intervjuueerija hinnangul küllaltki ebalevalt (“üldiselt ma pean ennast venelaseks, kuigi.. kuidas öelda”). Niisiis pole etniline enesemääratlus seoses sotsiolingvistiliste olude muutustega alati lihtne ja ühene.

Mõnevõrra üllatuslikult tunnistab E3 intervjuu lõpuminuteil, et kuigi ta ema on sündinud Venemaal, on ta ema “täiesti puhas ukrainlanna” (täpsustamata, mille alusel ta seda puhtust määratleb), isa aga venelane. Seega saab intervjuueerija alles intervjuu lõpus teada, et ka E3-l on Ukraina juured, mitte ainult tema kahel abikaasal. Võib-olla on see teatud ulatuses tingitud sellest, et E3 lapsepõlvkodus räägiti alati vene keeles. Intervjuust ilmnes, et E3 esimene abikaasa ei õpetanud järjekindlalt oma lastele ukraina keelt, aga teine abikaasa võttis ukraina keele õpetamise ülesande enda peale ning kõneles oma tütreaga sünnist saadik enamasti ukraina keeles. Kuigi E3 vanematel lastel on ukraina keele passiivne oskus, oskab teisest abielust sündinud tütar ukraina keeles ladusalt nii rääkida kui ka kirjutada. E3 ise kasutab mehe sugulastega Ukrainat külastades vene keelt ning saab ukraina keelest aru aimamise teel. E3 peres Maardu külas elab ka E3 eakas ema, kellega E3 (ka intervjuu tegemise ajal) suhtleb vene keeles.

Tabelis 1 on ülevaatlikult välja toodud viie keelejuhi taustaandmed: vanus (intervjuude läbiviimise ajal), rahvus, haridustase, emakeel ja laste arv. Nagu eespool mainitud, on vähemalt ühel vanemal ukraina juured.

Tabel 1. Uuringus osalenud intervjuueeritute üldandmed

Pere	Keelejuht	Vanus	Haridus	Lapsed	Rahvus enesemääratluse järgi	Emakeel
P1	I1	35	kõrgem	1 tütar (8-a)	eestlane	vene
P2	E1	49	kõrgem	2 tütar (7-a, 14-a)	ukrainlane	ukraina
P3	E2	59	keskeri	3 täiskasvanud tütar	ukrainlane	ukraina
P4	I2	37	kõrgem	2 tütar (11-a, 2-a)	ukrainlane	ukraina
P5	E3	50	keskeri	2 täiskasvanud tütar ja 1 poeg, 1 tütar (12-a)	venelane	vene

5. Tulemused

5.1. P1 keelekasutustavad ja keelehaldusmeetmed

I1 emakeel on vene keel, kuigi lapsepõlves oli ta suhelnud oma ema ja isaga lävides vastavalt vene ja eesti keeles. Omavaheliseks suhtlemiseks on P1-s valitud vene keel, kuigi abikaasa oleks soovinud, et eesti juurtega I1 oleks teinud kohe algselt otsuse suhelda lapsega eesti keeles. I1 aga kasutab vene keelt kodukeskkonnas kasutusmugavuse printsiibist lähtudes. Nimelt kuna abikaasade ühine keel on vene keel, siis leiab I1, et lapsel on kergem vestlustes osaleda, kui kõik pereliikmed kasutavad vene keelt. Sel kombel talitades pole tarvidust pidevalt ühelt keelelt teisele ümber lülituda.

Väljaspool kodu olmes kasutab I1 eesti ja vene keelt umbes võrdsel määral (P1 elukoht on Tallinnas). Tööl suhtleb I1 küllalt sageli ka eesti keeles ning kui sõidab tööasjus Ukrainasse, siis tarvitab seal peamiselt ukraina keelt.

I1 tütar räägib koduses suhtluses nii ema kui ka isaga vene keeles. Klassikaaslasedki, kes õpivad vene õppekeelega koolis, pöörduvad tema poole vene keeles. Raamatud, mida I1 tütar loeb, on venekeelsed, kuigi eesti keele ainetunni raames peab ta aeg-ajalt lugema ka eestikeelseid, valdavalt eesti keele õpiku tekste. I1 abikaasa on tütrele ette lugenud venekeelseid raamatuid ning laulnud talle venekeelseid laule.

Prevälistest keelehaldusmeetmetest on I1 varem rakendanud eesti õppekeelega lasteaeda panekut, kuid laps ei harjunud eestikeelse keskkonnaga.

Kuna I1-l on ukraina juured, siis soovib ta, et ka laps oskaks ukraina keelt, tunneks Ukraina ajalugu ning kultuuri. I1 arvates aitab Stožarõ pühapäevakool ta tütrele ukraina keele ja kultuuri õppes jõudsasti kaasa, kuid samal ajal annab ka üldhariduslikke teadmisi. I1 hinnangul saab tema tütar praeguseks ukraina keelest hästi aru ning oskab ka teatud määral ukraina keeles lugeda ja kirjutada.

Prevälise keelehaldusmeetmena võib veel mainida I1 lapse võimalust regulaarselt praktiseerida eesti keelt oma vanaisaga (I1 isaga), keda laps kutsus "vanaisa Tere'ks".

5.2. P2 keelekasutustavad ja keelehaldusmeetmed

P2-s kasvavad 7- ja 14-aastane tütar. Abikaasad on kasutanud teineteisega alates tutvumisest vene keelt (ka intervjuu kestel pöördus E1 paaril korral nii oma laste kui ka abikaasa poole vene keeles). Etniliselt määratleb E1 end kindlasti ukrainlasena, kuid küsimusele emakeele kohta jätab otseselt vastamata ("vene keel on ikkagi dominantne keel, keelekeskkond määrab seda"). Lapsepõlves Ukrainas linnaregioonis elades domineeris E1 kasutuses vene keel, kuid suviti Ukraina maapiirkonnas vanavanemate juures suvitades muutus järsult ka keelevalik. E1 on endale seadnud eesmärgiks põhimõttekindlalt vältida keele risustamist, milleks ta peab eri keelte segamini kasutust nii lausesiseselt kui ka lausete vahel.

Väljaspool kodu töökohal räägib E1 üha rohkem vene keele kõrval eesti keeles, ent ukraina kaasmaalastega hakkab automaatselt suhtlema ukraina keeles. Ukraina keelt kasutab ta Maardus elades peamiselt virtuaalsete keskkondade Viber ja Facebook kaudu Ukrainas elavate sugulastega suheldes.

E1 jälgib koos emaga Ukraina telekanaleid, peamiselt uudiseid Ukraina sündmuste kohta. Uudiseid loeb E1 ka interneti vahendusel (nii ukraina, vene kui ka eesti keeles). E1 lapsed kirjutavad ja loevad nii eesti kui ka vene keeles, kuigi noorem laps eelistab kasutada vene keelt. Mõlemad lapsed oskavad lugeda ka ukraina keeles ning E1 sõnul on nad suutelised ukraina keeles ka kirjutama.

(2) Intervjuukatke (juuni 2020)

E1: nad võivad ukraina keeles kirjutada. vigadega, aga ikkagi. [---] ei saa muidugi öelda, et see on töökeel... võivad ära õppida laulu, võivad ära õppida luuletuse. midagi kirjutada nad suudavad ukraina keeles küll

Keelejuhi vastusest nähtub, et ta hoolitseb oma laste pärandkeele järjepidevuse eest. Kirjaoskuse arendamises on nähtud võtmerolli vähemuskeelte edasikandumisel (Fishman 1991).

Peresisestest keelehaldusmeetmetest toob E1 eraldi välja oma lastele ukraina-keelsete muinasjuttude ettelugemise ning ukrainakeelsete animafilmi juurde suunamise. E1 on laulnud nii oma kui ka sõbranna lapsele ukrainakeelseid häällilaule. Lisaks toob E1 välja oma ema mõju laste ukraina keele omandamise toetamisele, niisiis on P2-l olemas ka vanaemapoolne abi ukraina keele järjepidevuse tagamisele.

E1 motiveeris oma laste ukraina keele ja kultuuri õpet pakkuvasse pühapäevakooli õppima panemist järgmine asjaolu.

(3) Intervjuukatke (juuni 2020)

E1: Stožarõ kaudu püüan neid [oma lapsi] suunata ukraina keelele ja kultuurile lähemale, motiveerida neid ukraina keelt kasutama, äratada huvi. kuigi peab tunnistama.. tundub, et see on üsnagi raske, sest neid [lapsi] ümbritseb tavaliselt venekeelne ja ka eestikeelne keskkond

Eestikeelne keelekeskkond ümbritseb E1 mõlemat last seepärast, et oma laste õppe jaoks on valitud eestikeelset põhi- ja keskharidust pakkuv Loo Keskkool, mis asub valdavalt venekeelsest Maardust 12 km kaugusel. Perevälise keelehaldusmeetmena on P2 lisaks kasutanud oma laste eesti õppekeelega lasteaeda panekut. Nagu Moin jt (2013: 111) on oma uuringus leidnud, on lapsevanemate hulgas levinud hoiak, et mida nooremalt alustada loomulikus sihtkeele keskkonnas regulaarset viibimist (nt lasteaiad, mängu- ja huviringid), seda sujuvamalt toimub väikelastel keeleomandamine. Vahel aga ei pruugi see toimida. Näiteks siinses uuringus osalenud I1 ja E3 on proovinud panna oma eelkoolialise lapse esmalt eesti õppekeelega lasteaeda, kuid hiljem on nad oma lapsed venekeelsesse lasteaeda üle viinud, kuna keelejuhtide sõnul on nende lapsed tundnud eesti õppekeelega lasteaia keele- ja kultuuribarjääri.

Ukrainas elavaid sugulasi P2 tihti ei külasta, sest see on seotud nii ajaliste kui ka finantsiliste ressursidega. Vanem laps on Ukrainas küll käinud, aga noorem veel pole. E1 puhul on näha, et tema keelekasutus on keelekeskkonna ja olukorrapõhine: kui muutub keelekeskkond ja suhtluspartner, siis vahetub ka keel.

5.3. P3 keelekasutustavad ja keelehaldusmeetmed

E2 ja tema abikaasa on pärit Lääne-Ukrainast ja nende emakeel on ukraina keel. Pere kõik kolm täiskasvanud tütar, kes elavad praeguseks vanematest eraldi Tallinnas, on sündinud Eestis. Ukrainas tutvudes kasutasid E2 ja ta abikaasa eranditult ukraina keelt, aga aja jooksul on nende keelevalikud muutunud: praegu suhtlevad nad omavahel peamiselt ukraina keeles, kuigi E2 tunnistab, et nende kõnes on vene ja ukraina keel nii läbi põimunud, et kohati kasutavad nad oma kõnes ka venekeelseid sõnu. Seega esineb neil koodivaheldamist. Oma tütardega on P3-s räägitud ukraina keele kõrval alati ka vene keeles – põhjusena tõi E2 välja tütardele vene õppekeelega kooli valiku kui kodule kõige lähemal asuva õppeasutuse.

Väljaspool kodu olmes kasutab E2 vene keelt, kuigi mainib ka kohatist ukraina keele kasutust, eriti kui tema kõrval on parajasti abikaasa. Sõpradega kasutab E2 ühise suhtluskeelena vene keelt, välja arvatud Ukraina kultuuriühingus käies – nendel kokkusaamistel kõneldakse eranditult ukraina keeles.

Meediakeeli on E2-l kaks: ta eelistab lugeda venekeelseid ajalehti, samal ajal telerist (Ukraina kanal Inter+) ning internetist (eelistatult Youtube'i) peamiselt meelelahutussaateid jälgida ukraina keeles.

Oma laste peresisestest keelehaldusmeetmetest nimetab keelejuht E2 peamisena oma lastega lisaks vene keelele ka ukrainakeelse sisendi andmist nende sünnist alates. E2 sõnul kujundasid olud (st tütarde vene õppekeelega Maardu Gümnaasiumis õppima asumine) vene keele lisandumise üheks perekonnakeeleks. Mõnevõrra üllatuslikult mainib E2, et laulnud (muu hulgas hällilaule) on ta oma lastele üksnes vene keeles. Laste sündides peres keelevalikute üle ei arutletud. E2 suunas oma tütreid lugema ukrainakeelseid raamatuid, lugedes esmalt neile ise ette, küll aga pole E2 ega tema abikaasa ukraina keeles kirjutamisoskust pidanud vajalikuks oma lastes arendada. Oma lastelastega kasutab E2 ukraina ja vene keelt.

P3 pereväliste keelehaldusmeetmete juures tuleks mainida seika, et kuigi algselt valiti oma lastele kooliskäimiseks nende kodu kõrval asuv vene õppekeelega kool, siirdus E2 keskmine tütar pärast põhikooli lõpetamist Maardust edasi õppima kutseharidusasutusse ja õpe jätkus eesti keeles Keilas. E2 noorim tütar on osalenud tasulistel eesti keele kursustel, mis on E2 hinnangul aidanud ta tütrele vabaneda eesti kõnekeele kasutamise seotud tõrkest.

Püüdes toetada oma tütarde ukraina keele oskust ning kultuuritundmist tuleb välise keelehaldusmeetmena märkida oma laste õppima panekut fakultatiivset õpet pakkuvasse kord nädalas toimivasse Stožarõ pühapäevakooli. Ukrainas elavate sugulastega sidet enam alal ei hoita, kuna E2 sõnul ollakse aja jooksul üksteisest võõrdunud.

Kuna E2 kasutab oma tütarde ja omakorda tütre tütardega nii vene kui ka ukraina keelt, siis võib nende andmete valguses väita, et P3-s on hästi näha põlvkondadevaheline keeleülekanne ukraina keele kasutuses.

5.4. P4 keelekasutustavad ja keelehaldusmeetmed

P4 lapsevanemad tutvusid Odessas, paljurahvuselises ja venekeelses (oma spetsiifilise dialektiga) suurlinnas. I2 ja tema abikaasa on Eesti kontekstis uussisserändajad, kes peavad küll oma emakeeleks ukraina keelt (lisaks nad ka valdavad seda), aga intervjuus tunnistab I2, et tegelikult suhtlevad nad abikaasaga harjumusest omavahel vene keeles. I2 lisab, et mõnikord esineb nende omavahelises suhtluses vene-ukraina koodivahetust, kui soovitakse väljendada emotsioone. Ka näiteks Pavlenko (2004) on kirjeldanud keelevelikute seost erinevate tunnetega. Mõnikord kasutab I2 oma vanema tütreaga (noorem laps alles õpib esimesi sõnu) ka spontaanselt ukraina keelt, et tütar saaks keelt harjutada. Samas mainib ta, et vahel kasutavad nad abikaasaga ukraina keelt kodus lihtsalt selleks, et veidi naljatleda. Üldjuhul aga on P4 kodune keelevelik vene keel. Oma vanematega on nii I2 kui ka tema abikaasa lapsepõlves kasutanud vene keelt. Samal ajal suviti, kui I2 külastas koolivaheaegadel oma Lääne-Ukrainas elavaid vanavanemaid, muutus suveperioodiks tema keelevelik kiirelt ja kardinaalselt ukraina keele kasuks. Kool, kus I2 õppis, oli algselt vene õppekeelega, kuid pärast Nõukogude Liidu lagunemist – sel ajal õppis keelejuht 5.–6. klassis – muutus nende koolis õppekeeleks järk-järgult ukraina keel. I2 vanem tütar saab ukraina keelest hästi aru.

Kodust väljaspool tööl olles valib I2 keele lähtuvalt suhtluspartnerist – ta kasutab kas vene või inglise keelt. Samas toonitab I2, et kui vestluspartneriks satub inimene, kes oskab ukraina keelt, hakatakse automaatselt kasutama ukraina keelt. Seda tuleb ette nii Maardus elavate kaasmaalastega suheldes kui ka lapsepõlves (ja nüüdki veel) Ukraina maapiirkondades vanu tuttavaid, sõpru ja sugulasi külastades (ka nendega Skype'i või Viberi kaudu ühendudes). Soov kasutada aeg-ajalt ukraina keelt tuleneb I2 sõnul eriti just seoses ukraina keele koloriidiga. Näiteks mainib ta, et sõbraga naljatledes ja maapiirkondadest rääkides läheb jutt iseenesest ikkagi rohkem ukraina keelele üle. Üldiselt suhtleb I2 Ukrainas elavate sõpradega nende keele-eelistuse järgi, st keelekasutuses esineb vahel koodivahetust.

I2-le pakuvad huvi Ukraina raadiokanalid, mida saab kuulata interneti kaudu. Telesaateid ta üldiselt ei vaata, välja arvatud kanalilt ETV+ dokumentaalsaateid. I2 väitel vaatab ta nii Ukraina kui ka Venemaa uudiseid, tehes seejuures oma analüütilised järeldused.

Peresisestest keelehaldusmeetmetest toob I2 välja vanema tütreaga aeg-ajalt kodus ukraina keeles rääkimise – seda teeb samal ajal ka I2 abikaasa. I2 vanem tütar vaatab interneti vahendusel muude keelte seas ka ukrainakeelseid animafilme, kuigi I2 sõnul pakuvad ta tütrele üha rohkem huvi ukrainakeelsed saated, mida ta vaatab Youtube-ist. I2 ja tema abikaasa on suunanud oma tüdrikat ka ukrainakeelset kirjandust lugema, kuigi I2 hinnangul “kukub see naljakalt välja, kuna tütar võib sõnades näiteks rõhud valedesse kohtadesse panna“. Kogu perega kuulatakse raadiost sageli ukrainakeelseid laule ning mõeldakse oma laste jaoks välja ukrainakeelseid mängu.

Pereväliseid keelehaldusmeetmeid vaadeldes tuleb märkida, et oma tütrele on P4 valinud kodule kõige lähemal asuva kooli, mis on vene õppekeelega. Samal ajal ergutatakse ukraina keele kasutust Ukrainas suvitamise abil. Lisaks rõhutab I2 ühe olulisema perevälise keelehaldusmeetmena oma lapse Stožarõ pühapäevakooli õppima panekut ning allpool toodud intervjuukatke illustreerib vastavat motiivi.

(4) Intervjuukatke (juuni 2020)

I2: [---] ma panin oma lapse rõõmuga sinna õppima.. ehk siis ma sain täielikult aru, et kuna me ju kasutame ukraina keelt suhtlemisel vähe ja pöörame suhteliselt vähe tähelepanu ukraina kultuurile.. aga tema peab ikkagi teadma ja mõistma ukraina traditsioone

I2 sõnul on osa vanemaid pühi juba ka ukrainlaste endi seas aegamööda unustuse hõlma hakanud vajuma, kuid kui tütar kutsub neid kindla püha tähistamiseks korraldatud üritusele, siis meenub I2-le ja ta abikaasale vastav tähtpäev. I2 usub, et see lähendab nende peret Ukraina kõikidele vanadele kultuuritraditsioonidele. Seega võib järeldada, et lapse pühapäevakoolis õppimine avaldab tegelikult ka lapsevanematele nii pärandkeele toetamise kui ka vanade kultuuritraditsioonide elushoidmise mõttes mõju. I2 soovib veel lisada, et “üldiselt on tänapäeva maailmas kõikides Ukraina osades suhtumine võtnud pöörde, st on üha lähemale liigunud ukraina keele kasutamisele“. I2 hinnangul toimub praegu ukraina keele taassünd. Võib oletada, et selline tendents kattub J. Fishmani (1991) keelevahetuse pööramise mudeliga.

5.5. P5 keelekasutustavad ja keelehaldusmeetmed

E3 on sündinud Eestis, tema eakas ema oli Ukrainast Eestisse jõudes alles laps ning Eestis elama asudes toimus nende peres ajapikku keelevahetus vene keele kasuks. Seega on E3 lapsepõlvkodus olnud alati kasutusel vene keel. Seepärast on E3 küll ema liini pidi ukraina juurtega, kuid kaotanud oma pärandkeele. Intervjuust võib selgelt järeldada, et E3 ei konstrueeri endale ukraina identiteeti – ta nimetab end venelaseks, seega on ta võõrandunud oma pärandkeelest ja -kultuurist, võtnud omaks vene kultuuriidentiteedi. Ühtlasi rõhutab E3, et tema ainuke suhtluskeel (ka töökohal) on vene keel. Ka kodukeelena domineerib E3 sõnul ikkagi vene keel.

E3 esimene abikaasa oli pärit Ukrainast ning kuna ta E3 sõnul laulis tihti omaette ukrainakeelseid laule, soovis sageli ukrainakeelsetele sõpradele külla sõita, et rääkida oma emakeelt ja armastas ukraina keele kõla, oli tema kindel veendumus, et ka tema lapsed peavad oskama ukraina keelt. E3 kõik kolm vanemat last saavad ukrainakeelsest kõnест tõrgeteta aru. Ukrainas elavate sugulastega suheldakse sel viisil, et lapsed räägivad vene keeles ja sugulased ukraina keeles – üksteisemõistmisega pole E3 sõnul probleeme kunagi olnud.

Võib tunduda, et P5-s on olnud kasutusel rangelt ÜVÜK-keelestrateegia: E3 väitis, et kõneles lastega sünnist alates vene keelt ja tema esimene abikaasa ukraina keelt, samal ajal oli nende ühiseks suhtluskeeleks vene keel. Kuid intervjuust ilmneb, et E3 teine abikaasa on kasutanud lastega suhtlemisel nii vene kui ka vähemal määral ukraina keelt ning hakanud viimasel ajal üha enam vene-ukraina koodi vahetama, kuna noorim tütar on väljendanud soovi rohkem ukraina keelt kasutada kui varem.

(5) Intervjuukatke (juuni 2020)

E3: mu abikaasa rääkis kodus varem rohkem vene keeles, aga nüüd, kus [noorima lapse nimi] oskab ka ukraina keelt, võivad nad pidada jutuajamisi, näiteks kodus või aiamaal, ka ukraina keeles

Kokkuvõttes suhtleb teisest abielust sündinud noorim, 12-aastane tütar E3 sõnul ukraina keeles vaevata nii isaga kui ka Ukrainas elavate ukrainakeelsete sugulastega. Ka ukraina keeles kirjutamine ei valmista noorimale tütrele raskusi. Ta peab oma nõbudega kirjavahetust ja teeb seda ukraina keeles.

Väljaspool kodu olmes kasutab E3 vene keelt. Samal ajal lisab E3 olulise infona juurde, et tema töökohas Maardu piirkonnas kuuleb ta vene ja eesti keele kõrval üha rohkem ukraina keelt. See on seotud uussisserändajatega, kes on tööd otsides Eestisse – muu hulgas Maardu piirkonda – kas ajutiselt või alaliseks elama saabunud.

Telekanalitest eelistavad nii E3 kui ka tema eakas ema Venemaa kanaleid, samal ajal jälgib E3 abikaasa nii Ukraina kui ka Vene uudiseid peaaegu võrdselt. Noorimale tütrele meeldib jälgida telesaateid, kus kasutatakse nii vene kui ka ukraina keelt paralleelselt. Ta vaatab ka animafilme ning neid eelistab ta vaadata nii vene kui ka inglise keeles.

Peresisestest keelehaldusmeetmetest mainib E3 esimese abikaasa poolt regulaarselt koju tellitud ukrainakeelset ajakirja Maljavka, kui sündisid ta esimesed lapsed. Lisaks nimetab ta keelemänge, hällilaulude laulmist, ukrainakeelsete sõnade õpetamist noorima lapse keeleomandamisel ja mõningat hilisemat ukraina keele kasutust lastega, samuti ukraina pühade tähistamist pereringis, ukrainakeelsete luuletuste ja laulude õpetamist ning lastele ukrainakeelsete raamatute ostmist. Kusjuures huvitava asjaoluna selgus, et ukrainakeelseid hällilaulu laulis lapsele esmalt just E3 abikaasa – hiljem laulis samu hällilaulu lapsele ka E3 (ta õppis need abikaasalt).

Pereväliste keelehaldusmeetmetena loetleb E3 lähtemaal elavate sugulaste külastamise ja laste vaheaegade veetmisi seelses ukrainakeelses keelekeskkonnas, lisaks inglise keele õppe jaoks lapse keeltekooli õppima panekut. Ukraina keele pereväliste keelehaldusmeetmena rõhutab E3 kõikide oma laste ukraina keele ja kultuuri õpet pakkuvasse Stožarõ pühapäevakooli õppima panekut. E3 on alati olnud veendunud, et tema lapsed peavad kindlasti oskama nii tema kui ka abikaasa emakeelt ning tundma oma juuri, et tunnetada oma identiteeti. Kusjuures noorim laps oli vaid 2-aastane, kui ta hakkas oma vanemate õdede ja vennaga Stožarõs kaasas käima. Seega on võimalik, et tema küllalt ladusat suulist ja kirjalikku ukraina keele oskust on peale isaga ukraina keeles suhtlemise lihvinud ka väga varane kokkupuude pühapäevakooli tegevuse ja selle mikrokeeleskeskkonnaga.

6. Arutelu ja kokkuvõte

Uuritud keelejuhid kasutavad oma lastega enda väitel nii ÜVÜK-strateegiat kui ka tekitavad muid keelestrateegiaid selle kõrvale. ÜVÜK kohta võib välja tuua, et eriti oluliseks on osutunud pärandkeelse sõnavara õpetamine ja kasutusvõimaluste loomine. Keele edasikandumise edukuse määramisel osutus kõige tähtsamaks rahvusvähemuse keele kasutamise järjekindlus perekonnas. Lisaks oli nii aktsenditu häälduse omandamise kui ka kakskeelsena kasvamise oluliseks mõjuteguriks vähemuskeele õpetamise algus: mida varem hakati vähemuskeelset sõnavara ja muud keelelist sisestust lapsele peres pakkuma, seda edukamana paistis siinsete uurimistulemuste valguses pärandkeele edasiandmine. Artikli tulemustest selgub, et isa roll oli vähemuskeele edasikandumisel samuti väga oluline. Näiteks P5-s hoolitses just pereisa peale lastele ukraina keele õpetamise ka selle eest, et lapsed õpiks ukraina keeles lugema, tellides oma lastele alates nende sünnist ukrainakeelset

ajakirja Maljavka. Kuigi harilikult on nähtud keelte edasikandumises mitmekeelsete emade suuremat rolli (Okita 2002, Raju 2017, Doyle 2018: 20), ei saa alahinnata isade mõju perekonna keelepoliitikale (vt ka Doyle 2018: 17), nagu selgus ka käesolevast uuringust. Artikli autor järeldeb, et seejuures on ikkagi määrav tähtsus mõlema lapsevanema koostööl.

Teine oluline intervjuudest järelduv aspekt on ukraina keele õpetamise huvi ja välise keelehaldusmeetme kasutamise (st ukraina keele ja kultuuri pühapäevakooli Stožarõ õppima panek) seos Ukrainast väljarändamise kohaga või sugulaste elukohaga, kus veedeti lapsepõlves oma suved. Nimelt võib abikaasade ukraina keele eelistust tugevalt mõjutada Ukraina eripalgeline keelelis-geograafiline taust. Näiteks kuna P3 liikmed on pärit Lääne-Ukraina maapiirkondadest, kus ukraina keele igapäevane kasutus on tavapärase, võrreldes Ukraina mis tahes piirkonna linnadega, siis võib selles peituda algpõhjus, miks on P3-s ukraina keel olnud aastakümneid ka Eestis elades tugeval positsioonil. Lisaks oli P3 nii ema kui ka isa omandanud hariduse ukraina keeles, mis kinnistab omakorda ukraina keele tugevust selles peres.

Keelevalikute analüüsis ei saa mööda vaadata peamisest asjaolust, et inimese ja sotsiolingvistiliste mõjutegurite väljas on siiski kõige määravam suhtumine pärandkeele säilitamise vajalikkusesse (vt nt Schwartz, Verschik 2013, Rannut, Rannut 2010). Kuid kontrastiks sellele toonitas Odessast pärit P4 keelejuht I2 ukraina keele oskuse ja kultuuri tundmise vajalikkust ja isegi taassündi etniliste ukrainlaste puhul, ehkki P4 kodukeeleks on ikkagi olnud peamiselt vene keel. Selle põhjuseid võib otsida keelekasutusharjumustest, mida on tugevalt mõjutanud Ukrainast väljarändamise piirkond. Kuigi I2 möönas, et oma Maardu kodus suhtleb ta abikaasaga mõnikord ka ukraina keeles, ei ole selles peres ukraina keele kasutus siiski korrapärane.

Asjaolust, et üldjuhul on harjutud omavahel suhtlema vene keeles, nähtub, kui võrd võimas on olnud kunagise venestamise mõju – see ulatub tänapäevani välja. Samal ajal võib muidugi ka keelejuhtide suhtlusvõrgustik Maardus (ja ühel juhul põhiliselt Tallinnas) ning keelekeskkond pigem soodustada just vene keele, aga mitte eesti, ukraina või mõne muu keele kasutust.

Keelejuhid rakendasid ukraina keele ja kultuuri omandamise perevälise keelehaldusmeetmena oma laste Maardus töötavasse ukraina pühapäevakooli õppima panekut. Peale selle, et nii kooli õpetaja kui ka lapsevanemad märkasid kooli positiivset mõju laste ukrainakeelse sõnavara arengule, lisati olulise asjaoluna juurde, et see organisatsioon on aidanud lastes arendada huvi ja armastust Ukraina vastu, teadvustada paremini oma juuri ja tunnetada identiteeti. Üks keelejuht rõhutas (I2), et pühapäevakoolis tähistatavad ukraina rahvuspühad lähendavad kogu ukraina juurtega perekonda ja aitavad elustada juba ka ukrainlaste endi seas ununema hakkavaid ukraina vanemaid rahvustraditsioone. Tähtpäevaüritused, kuhu on oodatud ka lapsevanemad, tugevdavad rahvuslikku ühtekuuluvustunnet, lisades ka võimaluse kasutada Eestis ukraina keelt n-ö ilma vaakumita. PKP edukust mõjutab perevälise keelehaldusmeetmena võimalus osaleda ukraina keele ja kultuuri pühapäevakooli tegevustes.

Kuigi saadud andmete põhjal pole võimalik teha üldistusi kogu Eestis elava ukraina kogukonna kohta, võib siiski eeldada, et pärandkeelse keeleülekande tagamine (ka kirjaoskuse arendamine) võib sümboliseerida subjektiivset etniliste juurte tugevust. Kindlasti tuleb arvestada asjaolu, et keelejuhtide poole pöördui ukraina keele ja kultuuri pühapäevakooli kaudu. Teisisõnu võib öelda, et uuritud peredel

on olnud suurem huvi oma pärandkeele ja -kultuuri säilitamise vastu. Pühapäevakooli tegelikku mõju saab mõista vaid siis, kui uuritavate ringi suurendada ukraina peredega, kes ei ela Maardus ega ole pühapäevakooliga seotud. Nende rühmade võrdluses saaks täpsema pildi pühapäevakooli tegelikust mõjust lastele ja kaudselt nende perekondadelegi.

Viidatud kirjandus

- Bilaniuk, L. 2005. *Contested Tongues: Language Politics and Cultural Correction in Ukraine*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Caldas, S. 2006. *Raising Bilingual-Biliterate Children in Monolingual Cultures*. Clevedon: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853598777>
- Copland, F.; Creese, A. 2015. *Linguistic Ethnography: Collecting, Analysing and Presenting Data*. London: SAGE. <https://dx.doi.org/10.4135/9781473910607>
- Curdt-Christiansen, X.-L. 2009. Invisible and visible language planning: Ideological factors in the family language policy of Chinese immigrant families in Quebec. – *Language Policy*, 8 (4), 351–375. <https://doi.org/10.1007/s10993-009-9146-7>
- Doyle, C. 2013. To make the root stronger: Language policies and experiences of successful multilingual intermarried families with adolescent children in Tallinn. – M. Schwarz, A. Verschik (Eds.), *Successful Family Language Policy: Parents, Children and Educators in Interaction*. Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer, 145–175. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7753-8_7
- Doyle, C. 2018. 'She's the big dog who knows' – power and the father's role in minority language transmission in four transnational families in Tallinn. – *Philologia Estonica Tallinnensis*, 3, 17–43. <https://doi.org/10.22601/PET.2018.03.01>
- Döpke, S. 1992. *One Parent One Language: An Interactional Approach*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.3>
- Fishman, J. A. 1991. *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hsieh, H.-F.; Shannon, S. E. 2005. Three approaches to qualitative content analysis. – *Qualitative Health Research*, 15 (9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Hudson, A. 2001. Diglossia. – R. Mesthrie (Ed.), *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier Science.
- Kaasik, B. 2016. Viie eesti-taani mitmekeelse perekonna keelepoliitika ['Language Policy of Five Estonian-Danish Multilingual Families']. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Karpava, S.; Ringblom, N.; Zabrodskaia, A. 2018. Language ecology in Cyprus, Sweden and Estonia: Bilingual Russian-speaking families in multicultural settings. – *Journal of the European Second Language Association*, 2 (1), 107–117. <https://doi.org/10.22599/jesla.41>
- King, K. A.; Aubrey L.-T.; Fogle, L. 2008. Family language policy. – *Language and Linguistics Compass*, 2 (5), 907–922. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00076.x>
- Kuusk, M. 2015. Segaperede suhtumine Eesti ja Kanada keelepoliitikasse ['Attitudes of Mixed Families Towards Estonian and Canadian Language Policy']. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Laherand, M.-L. 2008. Kvalitatiivne uurimisviis ['Qualitative Research Method']. Tallinn.
- Lanza, E. 2004. *Language Mixing in Infant Bilingualism: A Sociolinguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Lanza, E. 2007. Multilingualism and the family. – P. Auer, Li Wei (Eds.), *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Berlin: Mouton de Gruyter, 45–67.
- Mirick, R.; Wladkowski, S. P. 2019. Skype in qualitative interviews: Participant and researcher perspectives. – *The Qualitative Report*, 24 (12), 3061–3072.

- Moin, V.; Schwartz, L.; Leikin, M. 2013. Immigrant parents' lay theories of children's preschool bilingual development and family language ideologies. – *International Multilingual Research Journal*, 7 (2), 99–118. <https://doi.org/10.1080/19313152.2011.651397>
- Okita, T. 2002. *Invisible Work: Bilingualism, Language Choice and Childrearing in Inter-married Families*. Amsterdam: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/impact.12>
- Palviainen, Å.; Boyd, S. 2013. Unity in discourse, diversity in practice: The one person one language policy in bilingual families. – M. Schwartz, A. Verschik (Eds.), *Successful Family Language Policy: Parents, Children and Educators in Interaction*. Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer, 223–248. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7753-8_10
- Pavlenko, A. 2004. "Stop doing that, ja komu skazala": Language choice and emotions in parent-child communication. – *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25 (2–3), 179–203. <https://doi.org/10.1080/01434630408666528>
- Peräkylä, A. 2005. Analyzing talk and text. – N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research 3*. Thousand Oaks, CA: SAGE, 869–886.
- Raju, E. 2017. *Perekonna keelepoliitika Eesti kogukonnas Norras* [‘The Family Language Policy of the Estonian Community in Norway’]. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Rannut, Ü.; Rannut, M. 2010. *Tallinna õpilaste kodukeele uuring, I osa: vene keele mõju Tallinna õpilaste kodukeelele* [‘Study of the Home Language of Tallinn Students. Part I’]. Tallinn: Integratsiooni Uuringute Instituut.
- REL 2011 = Eesti Statistikaameti andmed: rahva ja eluruumide loendus 2011 [‘The 2011 Population and Housing Census’]. <http://www.stat.ee/64309> (6.8.2020).
- Schwartz, M. 2010. Family language policy: Core issues of an emerging field. – *Applied Linguistics*, 1, 171–191.
- Schwartz, M.; Verschik, A. (Eds.) 2013. *Successful Family Language Policy: Parents, Children and Educators in Interaction*. Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7753-8_1
- Soler, J.; Zabrodskaia, A. 2017. New spaces of ‘new speaker’ profiles: Exploring language ideologies in transnational multilingual families. – *Language in Society*, 46 (4), 547–566. <https://doi.org/10.1017/S0047404517000367>
- Spolsky, B. 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, B. 2007. Family language management: Some preliminaries. – A. Stavans, I. Kupferberg (Eds.), *Studies in Language and Language Education: Essays in Honor of Elite Olshtain*. Hebrew University, Jerusalem: Magnes Press, 429–449.
- Spolsky, B. 2012. Family language policy – the critical domain. – *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33 (1), 3–11. <https://doi.org/10.1080/01434632.2011.638072>
- Szmolka-Anderson, A. 2015. *Eesti-ungari mitmekeelsete perede keelepoliitika viie pere näitel* [‘Language Policy of Estonian-Hungarian Multilingual Families on the Example of Five Families’]. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/47769>
- Tuominen, A. 1999. Who decides the home language? A look at multilingual families. – *International Journal of the Sociology of Language*, 140, 59–76. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1999.140.59>
- Verschik, A.; Doyle, C. J. 2017. Young Swedish-Estonian returnees to Estonia: Reflections on family language policy and a multilingual upbringing. – M. Siiner, K. Koreinik, K. Brown (Eds.), *Language Policy Beyond the State. Language Policy 14*. Cham: Springer, 123–140. https://doi.org/10.1007/978-3-319-52993-6_7
- Õunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes* [‘Qualitative and Quantitative Research in the Social Sciences’]. Tartu: Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/36419>
- Yin, R. K. 2009. *Case Study Research: Design and Methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

MODELS OF FAMILY LANGUAGE POLICY OF FIVE FAMILIES WITH UKRAINIAN ROOTS IN THE ESTONIAN CONTEXT

Elvira Kūūn

Narva College of the University of Tartu, Tallinn University

The external language management tool for the acquisition of the Ukrainian language and culture, which all of the studied families used, was sending their children to the Ukrainian Sunday school operating in Maardu. Both the teacher and the parents noticed that the school had a positive influence on the development of Ukrainian vocabulary in the children who attended. Another important point added was that this organisation has helped stimulate the children's interest in and love for Ukraine, becoming better aware of their roots and perceiving their identity. Moreover, one of the language managers highlighted that the Ukrainian national holidays celebrated in the Sunday school bring the entire community with Ukrainian roots closer together and help revive older Ukrainian national traditions that are already sinking into oblivion even among Ukrainians themselves. Joint events to which also the children's and young people's parents are welcome strengthen the feeling of national cohesion, also giving the opportunity to use the Ukrainian language in the Estonian context. The study reveals that in the success of family language policy, in terms of external language management tools, it is namely the children's and young people's opportunity to participate in the activities of the Ukrainian language and culture Sunday school that plays a certain role. Ensuring consistent use of and exposure to the language of origin can also symbolise the subjective strength of the ethnic roots.

Keywords: family language policy, language practices, language management tools, Sunday school, Ukrainian language

Elvira Kūūn (Tartu Ūlikooli Narva Kolledž, Tallinna Ūlikooli doktorant) töötab eesti keele lektorina ning on esinenud arvukalt nii Eestis kui ka välismaal keelt ja kirjandust ning kultuuri puudutavatel konverentsidel.

Raekoja plats 2, 20307 Narva, Estonia
elvira.kuun@ut.ee